

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

ATZINUMS
pārbaudes lietā Nr. 2022-55-26D
Rīgā

16.05.2023.

Nr. 6-6/16

Finanšu ministrija
pasts@fm.gov.lv

Izglītības un zinātnes ministrija
pasts@izm.gov.lv

Latvijas Zinātnes padome
pasts@lzp.gov.lv

Latvijas Universitāte
lietvediba@lu.lv

Zināšanai: **Labklājības ministrija**
lm@lm.gov.lv

Latvijas Republikas Valsts kontrole
lrvk@lrvk.gov.lv

Latvijas Jauno zinātnieku apvienība
info@ljza.lv

**Eiropas Komisijas komisāre līdztiesības
jautājumos H.Dali**
cab-dalli-contact@ec.europa.eu

**Eiropas Komisijas komisāre inovācijas,
pētniecības kultūras, izglītības un jaunatnes
jautājumos M.Gabriel**
cab-gabriel-contact@ec.europa.eu

*Par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu dzimuma dēļ Eiropas Savienības
struktūrfondu izlietojumā*

Tiesībsargs 2022. gada sākumā saņēma Iesniedzējas iesniegumu (turpmāk – Iesniegums), kas bija adresēts pašvaldībai ar lūgumu piešķirt vietu bērnam bērnudārzā, jo bērna mātei (Iesniedzējai), neraugoties uz tiesiski paredzētajām sociālajām garantijām, darba līguma esamību, tika atteikta iespēja izmantot bērna kopšanas atvaļinājumu (turpmāk – BKA), draudot ar darba tiesisko attiecību izbeigšanu, jo tiktu pārtraukts Eiropas

Savienības (turpmāk – ES) finansēts projekts, uz kura pamata Iesniedzēja ir nodarbināta. Iesniedzējas darba devējs ir Latvijas Universitāte (turpmāk – LU).

Iesniegumam bija pievienota gan elektroniskā, gan dokumentālā sarakste ar Valsts Izglītības attīstības aģentūru (turpmāk – VIAA):

a) VIAA norādīja, ka projektu ir iespējams pagarināt līdz 30.06.2023., kā pamatojumu pievienojot informāciju par grūtniecības/pēcdzemdību periodu. Šis pagarinājums būs bez finansējuma. Citu variantu nav.¹ Papildu finansējums projektam netiks piešķirts.² Ja rodas vajadzība izmantot Darba likumā noteiktos ar [grūtniecību saistītos] atvaļinājumus, tad noslēgtais līgums par projekta īstenošanu būs jālauž.³ Ja visi projektā paredzētie rezultāti uz līguma laušanas brīdi būs sasniegti, tad finanšu korekcija (finanšu piedziņa pret Iesniedzēju) netiks noteikta.⁴

b) VIAA⁵ līdz šim ir pagarinājusi visus termiņus, kad pēcdoktorants/-e ir devusies ar grūtniecību saistītos atvaļinājumos. Tas ir bijis iespējams, pateicoties Ministru kabineta 2016.gada 19.janvāra noteikumos Nr.50 “Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 1.1.1.specifiskā atbalsta mērķa “Palielināt Latvijas zinātnisko institūciju pētniecisko un inovāciju kapacitāti un spēju piesaistīt ārējo finansējumu, ieguldot cilvēkresursos un infrastruktūrā” 1.1.12.pasākuma “Pēcdoktoratūras pētniecības atbalsta” īstenošanas noteikumi” (turpmāk – Noteikumi Nr.50) noteiktajiem termiņiem. Darbinieka tiesības doties atvaļinājumos nav tiešā veidā saistītas ar projekta pagarināšanu vai nepagarināšanu. Šīs tiesības nodrošina darba devējs, tāpēc šie jautājumi ir jārisina ar darba devēju.

Ir iespējamas šādas situācijas:

- ✓ nav iespējams pagarināt projektu, jo pagarinājums neiekļaujas Noteikumu Nr.50 31.un 68.punktā noteiktajos termiņos;
- ✓ ja darbinieks ir devies atvaļinājumā, tad darba devējs var aizvietot darbinieku pētniecības projektā ar līdzvērtīgu darbinieku un īstenot projektu; sasniegt rezultātus īsākā termiņā (iepriekš vienojoties ar darba devēju un VIAA) un saņemt darba samaksu par nostrādāto laiku; saņemt atlīdzību par faktiski nostrādāto laiku, attiecīgi nostrādājot īsāku laiku projektā tiek saņemts mazāks finansējums no projekta un sasniegtajiem rezultātiem ir jābūt atbilstošiem, proporcionāliem faktiski nostrādātajam laikam.

Tātad Iesniegumā bija norādīts uz divām problēmsituācijām:

- a) iespēju bērnam apmeklēt bērnudārzu;
- b) iespējamu diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu dzimuma dēļ nodarbinātības jomā.

Iesniegums bija tiesībsargam nosūtīts informācijai. Iesniegumā netika izteikts lūgums vai aicinājums tiesībsargam risināt situāciju.

¹ VIAA 2021.gada 8.jūlija e-pasts.

² VIAA 2021.gada 8.jūlija e-pasts.

³ VIAA 2020.gada 23.decembra e-pasts.

⁴ VIAA 2020.gada 23.decembra e-pasts.

⁵ VIAA vēstule Nr.9.014.1/5064 Latvijas Jauno zinātnieku apvienībai. Parakstīta ar elektronisko parakstu un satur laika zīmogu.

Ir nepieciešams norādīt, ka 2021.gada vidū tiesībsargs sniedza skaidrojumu Latvijas Jauno zinātnieku apvienībai (turpmāk – LJZA) par to, vai sievietes- zinātnieces, kas realizē ES finansētos projektus, var saņemt sev pienākošās garantijas, kas saistītas ar grūtniecību un bērna kopšanu. Ņemot vērā, ka Iesniegumā ir norādīts uz identisku problēmu, tiesībsargs secināja, ka atbildīgās institūcijas tiesībsarga ieteikumus LJZA nav ņēmušas vērā.

Tādējādi tiesībsargs, Iesnieguma kontekstā⁶, pēc savas iniciatīvas uzsāka situācijas izpēti par iespējamu diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu dzimuma dēļ pret sievietēm – zinātniecēm ES struktūrfondu finansēto projektu ietvaros, ja sievietēm – zinātniecēm tiek liegts izmantot ar grūtniecību saistītos atvaļinājumus, ko paredz Darba likums.

Saskaņā ar Tiesībsarga likuma 11. panta pirmo un otro daļu, tiesībsarga funkcijas ir „veicināt privātpersonas civiltiesību aizsardzību; sekmēt vienlīdzīgas attieksmes principa ievērošanu un jebkāda veida diskriminācijas novēršanu.”

Pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 13.panta 11.punktu, tiesībsargs vairākkārt vērsās pie Finanšu ministrijas (turpmāk – FM), Latvijas Zinātnes padomes (turpmāk – LZP), Izglītības un zinātnes ministrijas (turpmāk – IZM), VIAA. Informācija tika saņemta arī no Labklājības ministrijas (turpmāk – LM) un LU.

Tiesībsargs sadarbojās ar LJZA papildus informācijas iegūšanā, tai skaitā organizējot Latvijas sieviešu – zinātnieču aptauju par viņu pieredzi 1.1.1.2. pasākumā “Pēcdoktorantūras pētniecības atbalsts” (turpmāk - PostDoc Latvia programma), kā arī organizējot diskusiju ar Čehijas zinātniekiem par iespēju apvienot darbu projektā, kas finansēts no ES līdzekļiem, un BKA.

Vienlaikus tiesībsargs Eiropas Ombuda jautājumu procedūras ietvaros lūdza Eiropas Komisiju sniegt informāciju par Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) Nr. 1303/2013 (2013. gada 17. decembris), ar ko paredz kopīgus noteikumus par Eiropas Reģionālās attīstības fondu, Eiropas Sociālo fondu, Kohēzijas fondu, Eiropas Lauksaimniecības fondu lauku attīstībai un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fondu un vispārīgus noteikumus par Eiropas Reģionālās attīstības fondu, Eiropas Sociālo fondu, Kohēzijas fondu un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fondu un atceļ Padomes Regulu (EK) Nr. 1083/2006 (turpmāk – Regula Nr. 1303/2013) 65.panta (projektu beigu termiņš) īstenošanu saistībā ar 7.pantu (dzimumu līdztiesības ievērošana).

Tāpat tiesībsargs lūdza Eiropas Komisijas komisāri līdztiesības jautājumos H.Dalli un Eiropas Komisijas komisāri inovācijas, pētniecības kultūras, izglītības un jaunatnes jautājumos M.Gabriel izvērtēt Regulas Nr.1303/2013 65. un 7.panta kolīziju.

Saskaņā ar saņemto informāciju, tiesībsargs, pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 13.panta 6.punktu, ierosināja pārbaudes lietu Nr.2022-55-26D.

I. Iesaistīto institūciju, NVO sniegtā informācija

[1.1] **FM** norāda, ka Noteikumu Nr.50 31.punktā noteiktais termiņš izriet no Regulas Nr.1303/2013 65.panta un ir priekšnosacījums, lai veiktās izmaksas būtu attiecināmas. FM līdz šim nav norādījusi ES institūcijām uz potenciāliem dzimuma diskriminācijas riskiem ES fondu realizācijā, piemēram, grūtniecība, jo nesaskatīja šādu nepieciešamību. Tiesisko

⁶ Tiesībsargs 2022.gadā sniedza skaidrojumu par iespēju bērnam apmeklēt bērnudārzu, līdz ar to šis aspekts šajā atzinumā netiks vērtēts.

aizsardzību grūtniecēm paredz Darba likums. Noteikumi Nr.50 neliedz iespēju izmantot BKA.

[1.1.1] Par VIAA piedāvājumiem risinājumiem (šī atzinuma Ievaddaļas b) punktā norādītie) FM sniedza šādu informāciju:

a) aizstājot pēcdoktorantu projektā ar līdzvērtīgu darbinieku, pētniecības projekta īstenotājam (augstskolai⁷) ir iespēja sasniegt plānotos rezultātus un saņemt finansējumu no Eiropas Reģionālā attīstības fonda (turpmāk – ERAF), savukārt grūtniecei ir tiesības izmantot BKA, kā arī netiek liegtas tiesības, kas ir izmantojamas saskaņā ar Darba likuma 154.panta piekto daļu;

b) ieteikums sasniegt rezultātus īsākā termiņā ir vērtējams saistībā ar to, vai kvalitatīva rezultāta sasniegšana īsākā termiņā ir iespējama;

c) piedāvātais risinājums, ka pēcdoktorants atlīdzību projektā saņem par faktiski nostrādāto laiku, nodrošina to, ka sieviete – zinātniece veic zinātnisko darbu, saņem atalgojumu par veikto darbu un izmanto Darba likumā paredzēto grūtniecības atvaļinājumu, pirmsdzemdību atvaļinājumu, BKA;

d) pārdaļīt vai iesaldēt pētniecības pieteikumam piešķirto finansējumu un pārcelt to uz nākamo finanšu termiņu nav iespējams (attiecīgi izlietojot finansējumu, kad sieviete – zinātniece ir atgriezusies no BKA), jo saskaņā ar Regulas Nr.1303/2013 65.pantu finansējuma izlietojums noteiktajā termiņā ir priekšnoteikums tā attiecināmībai no ERAF.

[1.1.2] Latvijas atbildīgās institūcijas ir pētījušas Čehijas, Nīderlandes, Slovākijas, Lietuvas, Slovēnijas, Rumānijas, Horvātijas un Ungārijas piemērus un secina, ka sievietēm- zinātniecēm netiek pielietoti īpaši nosacījumi finansējuma piešķiršanas atlasē un netiek noteikta labvēlīgāka vērtēšana. Ir gadījumi, kad sieviete prombūtnē tiek aizstāta – ja pētījumam ir termiņš vai citi ārējie apstākļi – un ir gadījumi, kad to nevar izdarīt.

[2.2] **LM** uzskata, ka PostDoc Latvia plānošanā un īstenošanā bija jāņem vērā dzimumu līdztiesības integrētā pieeja, tostarp demogrāfiskās tendences, dati par doktorantūras grādu ieguvušo skaita sadalījumu pēc dzimuma un vecuma. Noteikumu Nr.50 regulējums ir jāskata arī kopsakarībā ar Regulas Nr.1303/2013 65.pantā noteiktajiem izmaksu attiecināmības termiņiem. ES fondu atbildīgajai iestādei, izstrādājot regulējumu PostDoc Latvia, kā arī nākotnē līdzīga satura pasākumiem, būtu jāparedz skaidrs regulējums, kas dotu iespēju pētniecības pieteikumam iesniedzējam apturēt grantu izpildi uz noteiktu laiku dažādu iemeslu dēļ, tai skaitā BKA dēļ. Savukārt pētniecības pieteikuma iesniedzējam individuālajos līgumos ar pēcdoktorantiem par PostDoc Latvia īstenošanu būtu jāparedz skaidri nosacījumi par personāla aizvietošanu gadījumos, ja pētniecības pieteikuma mērķa sasniegšanas termiņu nav iespējams pagarināt.

[2.3] **IZM** vērš uzmanību, ka PostDoc Latvia programma⁸ ir izveidota pēc Latvijas iniciatīvas un tās saturiskais ietvars ir saskaņots ar Eiropas Komisiju. Tā tiek finansēta no ERAF līdzekļiem.

[2.3.1] Programmas izstrāde notika vairākos posmos: (a) darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” un tās papildinājuma izstrāde un apstiprināšana; (b) Eiropas Komisijas īstenošanas lēmuma pieņemšana; (c) Ministru kabineta noteikumu izstrāde un apstiprināšana; (d) pēcdoktorantūras pētniecības atbalsta projekta izstrāde, vērtēšana un

⁷ Tiesībsarga piezīme.

⁸ Latvijas izstrādāta un Eiropas Komisijas apstiprināta darbības programma “Izaugsme un nodarbinātība.”

apstiprināšana; (e) atlases kārtu izsludināšana un pētniecības pieteikumu vērtēšana. Programmas īstenošanā ir piemērojams viss ES fondus regulējošo normatīvu aktu ietvars. Programmas mērķis ir definēts Noteikumu Nr.50 3.punktā.

[2.3.2] LZP⁹ ir programmas finansējuma saņēmējs (atbildība definēta Noteikumu Nr.50 12.-19.punktā). IZM kā atbildīgā iestāde piedalās plānošanas dokumentu izstrādē un atbilstoši plānošanas dokumentiem nodrošina specifiskā atbalsta mērķa rezultātu sasniegšanu, tai skaitā iznākuma un rezultāta rādītāju sasniegšanas uzraudzību. FM ir vadošā iestāde.

[2.4] LZP¹⁰ norādīja, ka ir VIAA tiesību un saistību pārņēmēja attiecībā uz PostDoc Latvia projektu vadību un īstenošanu. LZP nav vērsusi ES uzmanību, ka ir nepieciešams īpašs regulējums, kas attiektos uz gadījumiem grūtniecības dēļ, jo tiesisko aizsardzību paredz Darba likums. Zinātniecēm – grūtniecēm ir iespēja izmantot BKA vispārējā kārtībā. Noteikumu Nr.50 31.punkts pats par sevi neaizliedz doties BKA, vienīgi nosaka termiņus ar pētniecības pieteikumu saistītās dokumentācijas un maksājumu pieprasījumu iesniegšanai.

[2.4.1] Pētniecības pieteikumu īsteno zinātniskā institūcija, kas ir atbildīga par pētniecības pieteikumā paredzēto rezultātu sasniegšanu, kā arī atbildīga par projekta finansiālajām saistībām. Par VIAA piedāvātajiem risinājumiem (šī atzinuma Ievaddaļas b) punktā norādītie) LZP sniedza identisku informāciju kā FM (šī atzinuma 1.1.1.punkts), norādot, ka izteiktie problēmsituāciju risināšanas piemēri nav izsmeļoši, katrs gadījums par projekta īstenošanas iespējām (nevis tiesībām grūtniecei izmantot likumā noteiktos atvaļinājumus) ir risināms individuāli.

[2.4.2] Lietā nav strīda par to, ka darbiniece – grūtniece var doties BKA. Individuāli ir vērtējamas iespējas zinātniskajai institūcijai turpināt pētniecības pieteikuma īstenošanu, bet šādas iespējas nekādā veidā nav prioritāras pār iespēju doties BKA.

[2.5] LU vērsa uzmanību, ka LU ir atbildīga par rezultātu sasniegšanu un ir uzņēmusies finansiālās saistības pētniecības pieteikuma ietvaros. Pētniecības pieteikuma īstenošanai ir noteikts konkrēts īstenošanas termiņš, kā arī ir noteikts termiņš finansējuma pieejamībai no ES struktūrfondiem. Pētniecības pieteikumam piešķirto finansējumu pārcelt uz nākamo finanšu termiņu nav iespējams saskaņā ar Regulas Nr.1303/2013 65.pantu.

[2.5.1] Iesniedzēja iesniedza pieteikumu trešajai atlases kārtai, pētniecības pieteikums tika apstiprināts un noslēgts līgums par tā īstenošanu no 2020.gada 1.maija līdz 2023.gada 30.aprīlim.

Noteikumi Nr.50 neliedz iespēju izmantot BKA, kā arī nenosaka pētniecības pieteikuma īstenošanas termiņu prioritāti pār iespēju izmantot BKA, tomēr, kā minēts Noteikumu Nr.50 31.punktā, pētniecības pieteikuma īstenošanas beigu termiņš nav ilgāks kā 2023. gada 30. jūnijs. Tas nozīmē, ka projekta nosacījumu izpildei tomēr ir ierobežots termiņš.

LU ir informējusi Iesniedzēju par iespēju pārtraukt pētniecības pieteikuma īstenošanas līgumu, lai izvairītos no iespējamām finanšu korekcijām, jo, dodoties ilgstošā prombūtnē, vairs netiktu sasniegti projektā apsolītie mērķi.

⁹ Līdz 2022.gadam tā bija VIAA. Tiesībsarga piezīme.

¹⁰ Ministru kabineta 2020.gada 1.aprīļa rīkojuma Nr.151 "Par Izglītības un zinātnes ministrijas padotībā esošo valsts pārvaldes iestāžu reorganizāciju un likvidāciju"

[2.5.2] Pirmsdzemdību un pēcdzemdību slimības lapu garums tiek aprēķināts atbilstoši Darba likuma 154. panta nosacījumiem un pamatojoties uz VID EDS ievadītajām pirmsdzemdību un pēcdzemdību slimības lapām B. Izsniegtās slimības lapas tiek ieskaitītas projekta norises laikā un nav uzskatāmas par projekta pārtraukumu, izņemot, ja vienojās ar darbinieku par projekta pārtraukumu grūtniecības dēļ.

[2.5.3] LU ir pievienojusi Iesniedzējas darbnespējas lapu par periodu no 2021. gada 22. februārim līdz 2021. gada 15. maijam un 2020. gada 2. decembra iesniegumu, ar kuru Iesniedzēja informē, ka viņai tiks izsniegta darbnespējas lapa grūtniecības atvaļinājumam, bet Iesniedzēja plāno atteikties no pirmsdzemdību atvaļinājuma. Vienlaikus Iesniedzēja norāda, ka saskaņā ar Darba likuma 37.pana septīto daļu strikti aizliedz nodarbināt grūtnieci divas nedēļas pirms paredzamajām dzemdībām un sievieti divas nedēļas pēc dzemdībām. Iesniedzēja vēlas izmantot mēnesi un divas nedēļas, lai adaptētos jaunajai situācijai, tomēr minētais periods nav tiks garš, lai būtu nepieciešams mainīt projekta īstenošanas laiku. Iesniedzēja ir norādījusi, ka VIAA piedāvātā projekta pārtraukšana nav vērā ņemams un apspriežams variants.

[2.6] **Eiropas Komisijas Vienlīdzības komisāre H.Dalli** uzsver dzimumu līdztiesības principa svarīgumu un norāda, ka pārkāpt Regulā Nr.1303/2013 noteikto termiņu nav iespējams budžeta plānošanas perioda dēļ. Tomēr vadošā iestāde var piedāvāt citus risinājumus:

a) finansējumu no ERAF 2021.-2027.gada plānošanas perioda, ja darbība/ projekts atbilst 2021.- 2027.gada programmas prioritātei un mērķim. Tas nozīmētu izmaiņas līgumā starp vadošo iestādi un labuma guvēju;

b) vadošā iestāde šo darbību/ projektu daļēji vai pilnībā finansētu no nacionālā budžeta, un ja nebūtu iespējams ievērot 2023.gada 31.decembra termiņu, tad daži ar šo darbību/ projektu saistītie izdevumi netiktu deklarēti Eiropas Komisijā.

[2.7] **Eiropas Komisija**¹¹ informē, ka ERAF programmas tiek ieviestas dalītās vadības – starp Komisiju un dalībvalstīm - ietvaros. Nacionālā līmenī granta līgumā var iekļaut projekta termiņa pagarinājumu ar grūtniecību saistīto atvaļinājumu dēļ, tomēr tā ir dalībvalstu kompetence. Uzsver, ka 2023. gada 31. decembris nav termiņš, no kura ir iespējams atkāpties.

Komisija vērš uzmanību uz šādiem risinājumiem:

a) darbība/ projekts var tikt finansēts ERAF ietvaros, ja ir iespējams to pārnest uz 2021.-2027. budžeta plānošanas termiņu, ja darbības/ projekta mērķis atbilst nākamā budžeta periodā noteiktajiem mērķiem (atbilstoši arī citiem kritērijiem);

b) vadošā iestāde šo darbību/ projektu daļēji vai pilnībā finansētu no nacionālā budžeta, un ja nebūtu iespējams ievērot 2023. gada 31. decembra termiņu, tad daži ar šo darbību/ projektu saistītie izdevumi netiktu deklarēti Eiropas Komisijā.

[2.8] **Čehijas** zinātnieki norādīja, ka Čehijā netiek īstenota programma, kas atbalsta individuālus zinātniekus, bet granti tiek piešķirti zinātnieku grupai. Līdz ar to ir vieglāk aizvietot vienu zinātnieku ar citu. Ņemot vērā minēto, Čehijas zinātnieki nav salīdzināmā situācijā ar Latvijas zinātniekiem.

¹¹ Eiropas Komisijas atbilde Eiropas Ombuda procesa ietvaros.

[2.9] **LJZA** pēc tiesībsarga lūguma veica sieviešu – zinātnieču aptauju, ja tām ir radušās grūtības izmantot ar grūtniecību saistītos atvaļinājumus ERAF un PostDoc Latvia ietvaros. Tiesībsargs lūdza sniegt atbildes uz šādiem jautājumiem:

- a) kurā gadā saņemts grants;
- b) kādā jomā (piemēram, tiesību zinātnes, ķīmija, bioloģija utt.);
- c) iespējams arī augstskolu var minēt;
- d) kad iestājās īpašie apstākļi (grūtniecība, BKA);
- e) kā tas tika risināts;
- f) kura institūcija (darba devējs vai VIAA) sniedza priekšlikumus situācijas risinājumam;
- g) vai zinātniece varēja/ nevarēja pilnībā izmantot Darba likumā paredzētos ar grūtniecību saistītos atvaļinājumus;
- h) vai zinātniece tika aizstāta ar citu;
- i) kāds bija situācijas rezultāts;
- j) vai zinātniece turpināja darbu savā jomā pēc atgriešanās no BKA.

Tiesībsargs saņēma informāciju no 10 sievietēm – zinātniecēm (turpmāk – respondentēm), kuras ir izmantojušas PostDoc Latvia programmu un kurām projekta laikā ir bijis nepieciešams izmantot ar grūtniecību saistītos atvaļinājumus. Ņemot vērā, ka respondentēm ir vēlējās saglabāt anonimitāti, viņu vārdi, uzvārdi, zinātnes institūcijas un projektu nosaukumi netiks identificēti, tāpat viņu individuālās situācijas netiks risinātas šajā atzinumā. Tomēr šie gadījumi tiks izmantoti kā ilustrācija, lai parādītu Regulas Nr.1303/2013 un Noteikumu Nr.50 31.punkta ietekmi uz mazu bērnu vecāku tiesībām. Ja atbildes kādos jautājumos atkārtojas, tas netiks norādīts, lai pēc iespējas saglabātu anonimitāti. Daļa no atbildēm ir iekļautas šajā atzinuma punktā, daļa tālāk tekstā, vērtējot faktisko situāciju.

Respondentes ir saņēmušas grantu laika posmā no 2017. - 2020.gadam, šādās nozarēs – ķīmija, inženierzinātnes, sociālo zinātņu apakšnozare, humanitārās zinātnes un mākslas, datorzinātne, ķīmijas tehnoloģija, dabas zinātne (medicīna), valodniecība, būvzinātne.

Visas respondentēm norāda, ka par ar grūtniecību saistīto atvaļinājumu risinājumu ieteikšanu atbildīga bija VIAA, sadarbojoties ar darba devēju (augstskolu) vai ar respondentēm. Respondentes uz ar grūtniecību saistītas prombūtnes laiku netika aizstātas ar citu zinātnieku. Tāpat visas respondentēm ir norādījušas, ka ir varējušas turpināt darbu savā jomā pēc atgriešanās no BKA, vienā gadījumā uzsverot, ka darbs tika turpināts neesot BKA.

Atbildot uz jautājumu par iespēju izmantot pilnībā Darba likumā paredzētos ar grūtniecību saistītos atvaļinājumus, deviņu no 10 respondentēm pieredze nav bijusi pozitīva. Tika sniegta viena atbilde, ka nebija iespējams izmantot BKA pilnībā. Tika saņemtas piecas atbildes, ka respondentēm “tika atļauts ņemt gadu, nevis 1,5 gadu ilgu atvaļinājumu”.¹² Vairākās atbildēs bija norādīti dažādi laiki, cik ilgi tika ļauts izmantot BKA – divi mēneši, astoņi mēneši vai 10 mēneši. Vienā atbildē tika norādīts: “nē, minimālais BKA atvaļinājums bija paredzēts līdz 25. maijam, bet atgriezies darbā 5. maijā.”

Tātad var secināt, ka BKA piešķiršanu/ nepiešķiršanu noteic trešā puse (VIAA), turklāt VIAA noteic arī BKA ilgumu, nevis pati sieviete- zinātniece.

¹² Saskaņā ar Darba likuma 156.panta pirmo daļu bērna kopšanas atvaļinājumu piešķir uz laiku, kas nav ilgāks par pusotru gadu. Vecāku pabalstu var saņemt līdz bērna viena vai pusotra gadu vecumam.

Vienīgā pozitīvā pieredze bija šāda: “Problēmu nebija, jo pirms manis jau bija daži gadījumi ar došanos BKA projekta realizēšanas laikā. Man paveicās, jo ”atļāva” ņemt maksimālo BKA (līdz bērnam 1,5 gada vecumam). Man palika 3 mēneši projektā, kuri ir jārealizē līdz 2023. gada jūlijam. Tā kā BKA beidzas marta beigās, līdz jūlijam ir tieši 3 mēneši projekta pabeigšanai. Ar pirmo BKA sākumā bija problēmas. Pēc granta iegūšanas, VIAA uzstādījums bija pēc iespējas ātrāk sākt projekta izpildi. Tā kā uz granta iegūšanas brīdi jau biju stāvoklī, bija arī komentārs, ka no granta būtu jāatsakās. Sākumā VIAA nebija īsti pretimnākoša un noraidīja mūsu ieteikumu uzsākt projektu ar 2018. gada 1. novembri, jo nav garantijas, ka es tiešām šo projektu uzsāksu (to noteica IZM Struktūrfondu departaments un lika griezties pie viņiem). Ar savu priekšnieku devāmies uz VIAA izrunāt šo situāciju. Mēs piedāvājām to pašu – uzsākt 2018. gada novembrī. Beigās viss veiksmīgi izdevās.”

Kopumā ir nepieciešams norādīt uz šādu zinātnieču - grūtnieču pieredzi Post-Doc Latvia programmā:

a) “VIAA teica, ka projektu var saīsināt, jo obligāti jābeidzas 2023.g.vasarā, lai līdz decembrim ierēdņi paspēj savu birokrātiju sadarīt, bet sasniedzamie rādītāji no tā mazāki nekļūs. Komunikācija bija tādā līmenī, ka jūlijā vai augustā, kad vēl biju stāvoklī, augstskola VIAA nosūtīja saskaņot jauno laika grafiku (kur pēdējais mēnesis bija ielikts 2023.g.sept), tad vēl vairākas reizes jautāja atbildi (jo VIAA neatbildēja), un kad bērnam bija 5 mēneši, tad VIAA beidzot atbildēja - nē, tik ilgi nevar ņemt pārtraukumu, lai pēc 2 nedēļām atsāku projektu nevis pēc 2,5 mēnešiem. Beigās es izdomāju, lai projekts būtu ilgāk, tad laika grafikā ielikām, ka pēdējie 2 mēneši ir atvaļinājums, līdz ar to reāli viss tiek nodots 34.mēnesī (2023.g. jūl.), bet vismaz alga vēl ir 2 mēnešus un netiek zaudēta.”

b) “Projekts tika uzsākts pēc BKA, jo visi apstākļi to atļāva. Projekta izpildes laiks tika samazināts no 3 gadiem uz 2 gadiem 3 mēnešiem, jo pats lielais Posdoc Latvia projekts tad beidzās. Darba apjoms gan netika samazināts.”

c) “Mutiska vienošanās, ka BKA ņemu gadu, nevis pusotru un varu saglabāt stipendiju.”

d) “2018.g.maijā piedzima bērns. Izvēlējos BKA 18 mēnešus, jo 1) nebiju droša, ka projektu apstiprinās; 2) piesakot projektu, saņēmu informāciju, ka PostDocLatvia programma turpināsies līdz 2023.gada novembrim, tāpēc likās, ka varu labi ieorganizēt 18 mēnešu BKA. Kad projektu apstiprināja, izrādījās, ka pēcdoktoranti projektus var turpināt tikai līdz 2023. gada jūnijam.

Noslēdzu līgumu par projekta uzsākšanu ar 2019. gada 1. maiju un uzrakstīju iesniegumu par došanos BKA, jo bērnam tobrīd bija nepilns gads. Attiecīgi mans projekts tika uz 2 mēnešiem pārtraukts, pētījuma beigu termiņu pārceļot no 2023. aprīļa uz 2023. jūniju. Galu galā nebija iespējams izmantot visus 18 BKA mēnešus, jo projekta pārtraukuma ilgumu ierobežoja jaunais nosacījums, ka pēcdoktoranti pētījumu var veikt tikai līdz 2023. gada jūnijam. Bija iespējams nemainīt projekta plānu (tie paši sasniedzamie rezultāti 36 apmaksātos darba mēnešos). Tika zaudēta daļa BKA pabalsta, jo nācās ātrāk atsākt darba gaitas, kas nozīmē mazāku pabalsta apjomu. Nācās ātrāk nekā plānots meklēt bērnam auklīti (finansiālais un emocionālais slogs).”

e) “Procesa īsti nebija - es vienkārši piekritu, ka būs viens gads, jo likās, ka nav variantu, kaut gan finansiāli, protams, es zaudēju 6 mēnešus. Pamatojuma īsti nebija, vismaz es tādu neatceros - vienkārši PostDoc Latvia nedod vairāk par gadu - no manas puses nebija diskusiju, un mūsu juristi es neiesaistīju.”

f) “Latvijas likumdošana tai laikā ļāva izvēlēties BKA līdz bērna 1 gada vecumam vai līdz 1,5 gadu vecumam. Diemžēl variantu līdz 1,5 gadu vecumam nevarēja (nebija jēgas) izvēlēties, jo pārtraukums varēja būt tikai 1 gadu ilgs. Es izmantoju pirms dzemdību slimības lapu, bet šai laikā skaitījās, ka projekts tiek realizēts un šai periodā bija jāiesniedz projekta plānā paredzētās atskaites un nodevumi. Līdz ar to, lai arī formāli skaitījās slimības lapa, šai laikā nācās strādāt pie projekta, lai izpildītu saistības.”

g) “Neskatoties uz to, ka grūtnieču uzkaitē biju stājusies pirms 12. nedēļas, kas nozīmē, ka pienākas garāks pirmsdzemdību atvaļinājums, aizgāju tajā, cik vien vēlu oficiāli varēja, lai pēc dzemdībām būtu ilgāk kopā ar bērnu. Ar bērnu pēc dzemdībām biju kopā desmit mēnešus.”

h) “Slimības lapa sākās 11. martā, bet vidusposma atskaite tika iesniegta 15. aprīlī, savukārt visi dokumenti un maksājuma pieprasījumi par pēdējo ceturksni tika sagatavoti uz 30. aprīli. Sākot no 11.03.2019. līdz 30.04.2019. biju uz slimības lapas, bet strādāju bez atalgojuma projektā (pusotrs mēnesis no projekta laika bija slimības lapas laikā). Aprīlis vēl faktiski skaitījās kā mana Postdoc Latvia projekta mēnesis, jo nevienam nav liegts strādāt tāpat vien. Atgriezos strādāt 05.05.2020. (bērnam 11 mēneši). Saziņa notika ar savas iestādes projekta administratīvo vadītāju un VIAA pārstāvi. Viņas, protams, bija ļoti pretimnākošas, bet pat netika apspriests tas, ka projekta nosacījumi varētu netikt izpildīti, vai ka es drīkstētu justies slikti un nepabeigt vidusposma atskaiti vai tml. Pirms grūtniecības vienmēr domāju, ka gribētu maksimāli izmantot BKA. Diemžēl nekas no tā nevarēja piepildīties - kad bērnam bija 11 mēneši, bija jāatgriežas darbā. Darbavieta bija ļoti pretimnākoša laika plānošanas ziņā, daudz no pētījuma rezultātiem tika sasniegti jau posmā līdz vidusposma atskaiti. Mobilitāte projektā pilnā apjomā netika izpildīta grūtniecības (vēlāk arī COVID-19) dēļ, bet pietika ar paskaidrojumu VIAA. Viss beidzās labi, protams, ar noteiktu uztraukuma devu. Tikai negribu iedomāties, kas notiktu, ja visā šajā laikā būtu bijuši kādi sarežģījumi.”

i) “Sazinoties ar VIAA par šo jautājumu, tika piedāvāti šādi varianti: 1) uzreiz pēc B lapas beigšanās turpināt projektu; 2) izņemt 2 mēnešus atļauto BKA un tad turpināt projektu; 3) pārtraukt projektu un izņemt BKA.”

Lai arī jautājumi tika uzdoti par BKA izmantošanu, no sniegtajām atbildēm izriet, ka PostDoc Latvia ietvaros ir bijušas grūtības izmantot arī grūtniecības un maternitātes atvaļinājumu atbilstoši tā mērķim, kā arī ir bijušas situācijas, ka ir nācies strādāt bez atlīdzības.

II. Dati un normatīvais regulējums

Ņemot vērā iepriekš minēto, tiesībsarga rīcībā ir pietiekami daudz informācijas, lai varētu sistēmiski vērtēt sieviešu- zinātnieču iespējas izmantot ar grūtniecību saistītos atvaļinājumus PostDoc Latvia programmas ietvaros ERAF kontekstā, t.i., Regulas Nr.1303/2013 7. un 65.panta kolīziju.

Attiecībā uz Iesniedzējas individuālo gadījumu ir jānorāda, lai arī savu tiesību aizstāvībā Iesniedzēja ir iesaistījusi LJZA un netiešā veidā tiesībsargu, tomēr Iesniedzēja nav veikusi darbības, lai izmantotu Darba likumā paredzētās iespējas savu tiesību aizstāvībai. Līdz ar to tiesībsargs tikai iespēju robežās var risināt Iesniedzējas individuālo situāciju.

Turpmāk tekstā tiks vērtēts nacionālais un ES normatīvais regulējums, kas skar dzimumu līdztiesības principu, sieviešu- zinātnieču lomu un Regulas Nr.1303/2013 7. un

65.panta kolīziju, kā arī minētā normatīvā regulējuma attiecināmību uz Latvijas sievietes – zinātnieču iespējām saņemt ar grūtniecību saistītos atvaļinājumus.

[3] Sievietes zinātnē

[3.1] Saskaņā ar UNESCO 2016.gada datiem, pasaulē sievietes zinātnē ir mazākumā, jo tikai 29,3% no zinātniekiem ir sievietes.¹³ ES sievietes zinātnieces veidoja 41% no zinātniekiem 2021.gadā, Latvijai dalot otro vietu ar Portugāli un Bulgāriju (51%).¹⁴ Pirmo vietu šajā statistikā ieņem Lietuva.¹⁵

Zinātņu doktoru kopējais skaits Latvijā 2019. gadā sasniedza 7765 personas, no kurām 5481 bija vecumā līdz 69 gadiem. No kopējā skaita vīrieši bija 3815 personas un sievietes – 3957 personas.¹⁶ Vērtējot zinātņu doktora grādu ieguvēju skaitu Latvijā, redzams, ka to skaits būtiski pieaug periodā, kad ar ES finansējuma atbalstu no 2008.gada līdz 2015.gadam tika īstenotas atbalsta aktivitātes doktora līmeņu studiju programmu īstenošanai un doktora grāda iegūšanai (līdz tam lielākoties zem 100 personu gadā ieguva doktora grādu, sākot no 2008.gada vairāk kā 100 personas gadā).¹⁷ Pozitīvi ir vērtējams, ka laika posmā no 2010.gada - 2019.gadam ir vērojams, ka kopējā doktoru skaitā pieaug sieviešu īpatsvars, vienlaikus ir vērojams, ka turpina pieaugt zinātņu doktoru skaits vecuma posmos no 35-44 gadu vecumam un no 45-54 gadu vecumam.¹⁸ 37 gadi ir vidējais vecums, kādā tiek iegūts zinātniskais grāds. Vidēji zinātniskā grāda iegūšana respondentiem prasījusi 5,8 gadus.¹⁹ Jānorāda, ka pēdējo 10 gadu laikā pieaug zinātņu doktora grāda ieguvēju skaits, kas neveic zinātnisko darbību.²⁰

[3.2] Tiek norādīts uz šādiem šķēršļiem jeb “stikla griestiem”²¹ sieviešu zinātnieču karjeras attīstībā:

a) maternitāte un citi pienākumi saistībā ar ģimeni - sievietes zinātnieces parasti uzņemas lielāku ar bērnu audzināšanu saistīto pienākumu daļu nekā viņu partneri, turklāt viņas cenšas izpildīt sabiedrības izvirzītās prasības un parasti piekrīt ieņemt zemāka līmeņa amatus. Ar ģimeni saistītie pienākumi, iespējams, arī ir viens no būtiskākajiem iemesliem, kādēļ augstskolu beidzējas sievietes pēc doktorantūras pabeigšanas izvēlas neturpināt

¹³ UNESCO Institute for statistics. Fact Sheet No 55, June 2019. Women in Science. Pieejams: <<http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs55-women-in-science-2019-en.pdf>>

¹⁴ EU had almost 7 million female scientists in 2021. 10 February 2023. Pieejams: <[¹⁵ EU had almost 7 million female scientists in 2021. 10 February 2023. Pieejams: <\[¹⁶ Apsekojuma “Zinātņu doktoru tālākā karjera” 2019.gada rezultātu pārskats. Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: <\\[https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2021-08/zinatnu-doktoru-karjera-_2019_rezultati_2021.pdf\\]\\(https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2021-08/zinatnu-doktoru-karjera-_2019_rezultati_2021.pdf\\)>\]\(https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230210-1#:~:text=In%202021%2C%20there%20were%206.9,employment%20in%20science%20and%20engineering.>></p>
</div>
<div data-bbox=\)](https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230210-1#:~:text=In%202021%2C%20there%20were%206.9,employment%20in%20science%20and%20engineering.>></p>
</div>
<div data-bbox=)

¹⁷ Apsekojuma “Zinātņu doktoru tālākā karjera” 2019.gada rezultātu pārskats. Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: <https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2021-08/zinatnu-doktoru-karjera-_2019_rezultati_2021.pdf>

¹⁸ Apsekojuma “Zinātņu doktoru tālākā karjera” 2019.gada rezultātu pārskats. Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: <https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2021-08/zinatnu-doktoru-karjera-_2019_rezultati_2021.pdf>

¹⁹ Zinātņu doktori 2015.gadā. Informatīvais apsekojums. Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: <https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2021-08/doktori_info_apskats_2015.pdf>

²⁰ Apsekojuma “Zinātņu doktoru tālākā karjera” 2019.gada rezultātu pārskats. Centrālā statistikas pārvalde. Pieejams: <https://admin.stat.gov.lv/system/files/publication/2021-08/zinatnu-doktoru-karjera-_2019_rezultati_2021.pdf>

²¹ Neredzami šķēršļi (balstīti uz aizspriedumiem), kuri ierobežo sieviešu iespējas karjeras gaitā ieņemt augstākus amatus. Tiesībsarga piezīme.

karjeru, jo ir pienācis laiks dibināt ģimeni. Salīdzinājumā ar pētniekiem vīriešiem pastāv lielāka iespējamība, ka bērni ietekmēs sieviešu darba produktivitāti un viņu karjeras virzību;²²

b) diskriminācija – tā dēvēto vīriešu un sieviešu profesiju nošķiršana;²³

c) darba samaksas atšķirības - darba samaksas atšķirības pastāv arī pētniecības un akadēmiskajās aprindās, un tādēļ tas ir viens no iemesliem, kas šajās jomās veicina iespējamu sieviešu neapmierinātību par viņu karjeras lēno attīstību un liek viņām pārtraukt savas karjeras virzību;²⁴

d) nevienlīdzīga piekļuve profesijām un finansējumam – ES līmenī vīriešiem vairāk nekā sievietēm bija iespēja saņemt finansējumu pētījumiem (19 valstīs no 28). Latvija bija to valstu vidū, kur sievietes vairāk nekā vīrieši varēja saņemt finansējumu. Tāpat atšķirības piekļūt finansējumam variēja pa dažādām jomām pēc dzimumiem, dodot lielāku iespēju sievietēm piekļūt finansējumiem tikai tādās jomās kā lauksaimniecība un humanitārās zinātnes un māksla.²⁵

Līdz ar to Eiropas Parlaments uzsver nepieciešamību pilnībā saskaņot profesionālos un ģimenes pienākumus, kas bieži ir būtisks šķērslis, kas skar sievietes, kavējot panākumu gūšanu zinātniskajā un akadēmiskajā karjerā, un viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ viņas pārtrauc karjeru.²⁶ Tāpat Eiropas Parlaments aicina Komisiju, dalībvalstis, kas finansē pētniecību, izstrādāt programmas, lai aktīvi mudinātu sievietes turpināt karjeru pēc maternitātes vai BKA beigām.²⁷

Var secināt, ka Latvijai ir iespēja kļūt par vadošo valsti ES attiecībā uz sieviešu - zinātnieču īpatsvaru. Vienlaikus ir jāņem vērā, ka pieaug to sieviešu skaits, kas iegūst doktora grādu un attiecīgi var uzsākt savu profesionālo darbību zinātnē reproduktīvajā vecumā. Eiropas Parlaments ir norādījis, ka darba un privātās dzīves balansa trūkums ir viens no iemesliem, kas kavē vai liek sievietēm pamest karjeru zinātnē. Līdz ar to ir īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai Latvijā nedz normatīvā regulējuma, nedz prakses ietvaros sievietēm – zinātniecēm neveidotos šķēršļi, kas skar karjeras un privātās dzīves balansu.

²² ZIŅOJUMS , 20.7.2015, A8-0235/2015, par sieviešu karjeru zinātnes jomā un augstākās izglītības iestādēs un karjeras ierobežojumiem (2014/2251(INI)), Sieviešu tiesību un dzimumu līdztiesības komiteja, Referente: Elissavet Vozemberg. Pieejams: < https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0235_LV.html>

²³ ZIŅOJUMS , 20.7.2015, A8-0235/2015, par sieviešu karjeru zinātnes jomā un augstākās izglītības iestādēs un karjeras ierobežojumiem (2014/2251(INI)), Sieviešu tiesību un dzimumu līdztiesības komiteja, Referente: Elissavet Vozemberg. Pieejams: < https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0235_LV.html>

²⁴ ZIŅOJUMS , 20.7.2015, A8-0235/2015, par sieviešu karjeru zinātnes jomā un augstākās izglītības iestādēs un karjeras ierobežojumiem (2014/2251(INI)), Sieviešu tiesību un dzimumu līdztiesības komiteja, Referente: Elissavet Vozemberg. Pieejams: < https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0235_LV.html>

²⁵ “She figures 2021. Gender in research and innovation: statistics and indicators.” Publications Office of the European Union. Pieejams: <<https://op.europa.eu/en/web/eu-law-and-publications/publication-detail/-/publication/67d5a207-4da1-11ec-91ac-01aa75ed71a1>>

²⁶ Eiropas Parlamenta 2015. gada 9. septembra rezolūcija par sieviešu karjeru zinātnes jomā un augstākās izglītības iestādēs un karjeras ierobežojumiem. Pieejams:

<(2014/2251(INI))https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0311_LV.html>

²⁷ Eiropas Parlamenta 2015. gada 9. septembra rezolūcija par sieviešu karjeru zinātnes jomā un augstākās izglītības iestādēs un karjeras ierobežojumiem. Pieejams:

<(2014/2251(INI))https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0311_LV.html>

[4] Dzimumu līdztiesības princips

[4.1] Dzimumu līdztiesība kā princips ir viena no senākajām ES pamatvērtībām, kas tika iekļauta jau Romas līgumā 1957.gadā.²⁸ Pašlaik dzimumu līdztiesības princips ir iekļauts Līguma par Eiropas Savienību²⁹ 2.pantā,³⁰ Līguma par Eiropas Savienības darbību³¹ 8.un 10.pantā,³² kā arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 21.pantā.³³ Turklāt Hartas kontekstā ir īpaši jāuzsver Hartas 51.pants, kas noteic, ka Hartas nosacījumi (tātad dzimumu līdztiesības princips) ir jāattiecinā gan uz ES iestādēm, gan dalībvalstīm, kad tās īsteno ES tiesību aktus, piemēram, nodrošina ES struktūrfondu īstenošanu atbilstoši Regulas Nr.1303/2013 prasībām.

Dzimumu līdztiesības princips³⁴ izriet arī no Latvijas Republikas Satversmes 91.panta otrā teikuma, kas noteic, ka cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. Lai arī pats pants neprecizē diskriminācijas kritērijus, “tie tiek “ielasīti”, izmantojot tiesību normu interpretācijas metodes, kā arī, pamatojoties uz tādu Latvijas tiesību sistēmu raksturojošu principu, ka tās ir atvērta starptautiskajām tiesībām.”³⁵

[4.2] Īpašu uzmanību ES ir pievērsusi dzimumu līdztiesības nodrošināšanai nodarbinātībā un izglītībā,³⁶ izstrādājot vairākas direktīvas³⁷, kas skar valsts pienākumu nodrošināt ar grūtniecību saistītus atvaļinājumus. Latvija atbilstoši minētajam Darba likumā ir iekļāvusi šādus ar grūtniecību saistītus atvaļinājumus³⁸ – grūtniecības (56 dienas), dzemdību atvaļinājums (56 dienas) un BKA (līdz 1,5 gadiem).³⁹

Papildus ES ir norādījusi, ka “no [Eiropas Savienības] tiesas prakses ir skaidrs, ka nelabvēlīga attieksme pret sievieti saistībā ar grūtniecību vai maternitāti ir tieša diskriminācija dzimuma dēļ. [...] [Eiropas Savienības] Tiesa ir konsekventi atzinusi, ka saistībā ar vienlīdzīgas attieksmes principu ir likumīgi aizsargāt sievietes bioloģisko stāvokli grūtniecības un maternitātes laikā un ieviest maternitātes aizsardzības pasākumus kā līdzekli, lai sasniegtu patstāvīgu līdztiesību.”⁴⁰

²⁸ European Commission. 50 years of EU gender equality law. Pieejams:

<https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_07_426>

²⁹ Spēkā esošs Latvijas Republikā.

³⁰ Līgums par Eiropas Savienību. Konsolidētā versija. 9.5.2008. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis. C 115/13., 2.pants. Pieejams: <<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:lv:PDF>>

³¹ Spēkā esošs Latvijas Republikā.

³² Līgums par Eiropas Savienības darbību. Konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis C 326 , 26/10/2012 Lpp. 0001 – 0390, 8., 10.pants. Pieejams: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>>

³³ Eiropas Savienības Pamattiesību harta. 7.6.2016., Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis. C 202/389., 21.pants. Pieejams: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=ES>>

³⁴ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. 91.pants., 112.lpp.

³⁵ Satversmes tiesas 2019.gada 23.aprīļa sprieduma lietā Nr.2018-12-01 21.punkts.

³⁶ The European Union and Gender Equality. Pieejams: <<https://charter-equality.eu/the-charter/the-eu-and-gender-equality.html>>

³⁷ Piemēram, EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs) par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija). Pieejams: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0054>>

³⁸ Šajā atzinumā ir norāde uz atvaļinājumiem, kas tieši vai netieši skar sievietes, skatīt sīkāk atzinuma 6.2.punktu.. Tiesībsarga piezīme.

³⁹ Darba likums. Pieņemts 20.06.2001, stājas spēkā 01.06.2002., 154., 156.pants. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums>>

⁴⁰ Piemēram, EIROPAS PARLAMENTA UN PADOMES DIREKTĪVA 2006/54/EK (2006. gada 5. jūlijs)

Atbilstoši minētajam Darba likuma 29.panta piektās daļas otrais teikums paredz, ka mazāk labvēlīga attieksme grūtniecības vai dzemdību atvaļinājuma, vai atvaļinājuma bērna tēvam piešķiršanas dēļ uzskatāma par tiešu diskrimināciju atkarībā no personas dzimuma.

Dzimumu līdztiesības princips ir daļa gan no ES, gan Latvijas tiesību sistēmas, kuru ir jāīsteno līdz ar ES tiesību aktu piemērošanu. Gan ES, gan Latvijas normatīvais regulējums paredz, ka nelabvēlīga attieksme pret darbinieci grūtniecības vai maternitātes dēļ ir uzskatāma par tiešu diskrimināciju.

[5] ES struktūrfondu regulējums

[5.1] Regulas Nr.1303/2013 7.pants noteic pienākumu dalībvalstīm un Komisijai nodrošināt, lai visā programmu sagatavošanas un īstenošanas laikā tiktu ņemta vērā un veicināta vīriešu un sieviešu līdztiesība un dzimumu līdztiesības principa integrēšana. **Tātad dzimuma līdztiesības princips ir attiecināms arī uz ES fondiem un to izlietojumu, turklāt gan Komisija, gan dalībvalsti ir vienādi atbildīgas, lai minētais princips tiktu atbilstoši īstenots.**

Vienlaikus Regulas Nr.1303/2013 65.panta otrā daļa noteic, ka izdevumi ir atbilstīgi ieguldījumam no ES fondiem, ja tie radušies atbalsta saņēmējam un samaksāti laikposmā no dienas, kad programma iesniegta Komisijai, vai no 2014.gada 1.janvāra – atkarībā no tā, kurš no minētajiem termiņiem ir agrāks, - līdz 2023.gada 31.decembrim. **Tātad Regula Nr.1303/2013 noteic konkrētu termiņu, lai iesniegtu atbilstīgos izdevumus Komisijai.**

[5.2] Noteikumi Nr.50 definē šīs lietas strīda programmu - PostDoc Latvia. PostDoc Latvia mērķis ir attīstīt jauno zinātnieku prasmes un palielināt zinātnisko kapacitāti,⁴¹ individuāla projekta ietvaros.⁴²

Šīs lietas ietvaros ir nepieciešams vērtēt, kā Noteikumi Nr.50 samēro dzimumu līdztiesību un plānošanas perioda beigu termiņu. Noteikumi Nr.50 termina “pēcdoktorants” definējumā iekļauj laika posmu pēc doktora grāda iegūšanas, kādā zinātnieku uzskata par pēcdoktorantu, tai skaitā, ņemot vērā BKA.⁴³ Tomēr vairāk tekstā cita labvēlīgāka attieksme, ja persona ir izmantojusi BKA, nav iekļauta.

par tāda principa īstenošanu, kas paredz vienlīdzīgas iespējas un attieksmi pret vīriešiem un sievietēm nodarbinātības un profesijas jautājumos (pārstrādāta versija). Preambula 23., 24.punkts. Pieejams: < <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lv/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0054>>

⁴¹ Ministru kabineta 2016.gada 19.janvāra noteikumi Nr.50 “Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 1.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt Latvijas zinātnisko institūciju pētniecisko un inovatīvo kapacitāti un spēju piesaistīt ārējo finansējumu, ieguldot cilvēkresursos un infrastruktūrā" 1.1.1.2. pasākuma "Pēcdoktorantūras pētniecības atbalsts" īstenošanas noteikumi”, 3.punkts. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/279803-darbibas-programmas-izaugsme-un-nodarbinatiba-1-1-1-specifiska-atbalsta-merka-palielinat-latvijas-zinatnisko-instituciju-petnie...>>

⁴² Ministru kabineta 2016.gada 19.janvāra noteikumi Nr.50 “Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 1.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt Latvijas zinātnisko institūciju pētniecisko un inovatīvo kapacitāti un spēju piesaistīt ārējo finansējumu, ieguldot cilvēkresursos un infrastruktūrā" 1.1.1.2. pasākuma "Pēcdoktorantūras pētniecības atbalsts" īstenošanas noteikumi”, 2.12.apakšpunkts. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/279803-darbibas-programmas-izaugsme-un-nodarbinatiba-1-1-1-specifiska-atbalsta-merka-palielinat-latvijas-zinatnisko-instituciju-petnie...>>

⁴³ Ministru kabineta 2016.gada 19.janvāra noteikumi Nr.50 “Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 1.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt Latvijas zinātnisko institūciju pētniecisko un inovatīvo kapacitāti un spēju piesaistīt ārējo finansējumu, ieguldot cilvēkresursos un infrastruktūrā" 1.1.1.2. pasākuma "Pēcdoktorantūras pētniecības atbalsts" īstenošanas noteikumi”, 2.9.apakšpunkts. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/279803-darbibas-programmas-izaugsme-un-nodarbinatiba-1-1-1-specifiska-atbalsta-merka-palielinat-latvijas-zinatnisko-instituciju-petnie...>>

Noteikumu Nr.50 31. punkts regulē pētniecības pieteikumu īstenošanas termiņus nosakot, ka “Pētniecības pieteikuma iesniedzējs pirmajā, otrajā un trešajā atlases kārtā noslēdz līgumu ar finansējuma saņēmēju par pētniecības pieteikuma īstenošanu 36 mēnešu laikā. Pētniecības pieteikuma iesniedzējs ceturtajā atlases kārtā noslēdz līgumu ar finansējuma saņēmēju par pētniecības pieteikuma īstenošanu 30 mēnešu laikā, bet ne ilgāk par pētniecības pieteikuma īstenošanas beigu termiņu – 2023. gada 30. jūniju. Pētniecības pieteikuma iesniedzējs noslēguma ziņojumu zinātniskās kvalitātes vērtēšanai finansējuma saņēmējam iesniedz līdz 2023. gada 15.jūlijam, bet noslēguma maksājuma pieprasījumu – līdz 2023. gada 30. augustam.”

Minētais punkts ir ticis grozīts vairākas reizes:

a) Sākotnējā redakcija noteica, ka “Pētniecības pieteikuma iesniedzējs noslēdz līgumu ar finansējuma saņēmēju par pētniecības pieteikuma īstenošanu ne ilgāk kā uz 36 mēnešiem.”

b) Otro grozījumu redakcija noteica, ka “Pētniecības pieteikuma iesniedzējs pirmajā, otrajā un trešajā atlases kārtā noslēdz līgumu ar finansējuma saņēmēju par pētniecības pieteikuma īstenošanu ne ilgāk kā uz 36 mēnešiem. Pētniecības pieteikuma iesniedzējs ceturtajā atlases kārtā noslēdz līgumu ar finansējuma saņēmēju par pētniecības pieteikuma īstenošanu ne ilgāk kā uz 30 mēnešiem, bet nepārsniedzot pētniecības pieteikuma īstenošanas beigu termiņu – 2023. gada 30. jūniju.”⁴⁴

[5.3] Kopumā var secināt, ka pētniecības pieteikumu īstenošanas ilgums pirmajās trīs atlases kārtās bija 36 mēneši, ceturtajā tas bija īsāks (30 mēneši). Noteikumu Nr.50 31.punkta sākotnējā redakcija nenoteica konkrētu beigu termiņu. Tas tika noteikts ar Noteikumu Nr.50 2020. gada 21. maija grozījumiem, lai VĪAA varētu nodrošināt dokumentācijas sakārtošanu atbilstoši budžeta plānošanas beigu termiņam.⁴⁵

III. Tiesībsarga vērtējums

[6] Saskaņā ar iepriekš minēto informāciju, var secināt, ka dzimumu līdztiesības princips ir nozīmīgs gan ES, gan nacionālajā līmenī, turklāt tā neievērošana ir saistāms ar diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu. Lai arī Harta uzliek pienākumu ievērot dzimumu līdztiesības principu gan ES tiesību aktu izstrādē, gan ieviešanā ES līmenī un dalībvalstīs, un attiecīgi dzimumu līdztiesības princips ir iekļauts Regulā Nr.1303/2013, tomēr tā ieviešana var tikt apdraudēta saistībā ar Regulas Nr.1303/2013 65.pantā noteikto termiņu.

[6.1] Tiesībsargs, vērtējot konkrēto situāciju, norāda, ka darba tiesiskajās attiecībās starp sievieti - zinātnieci un pētniecības institūciju ir iesaistīta arī trešā puse – VĪAA vai pašlaik LZP. No tiesībsarga rīcībā pieejamās informācijas var skaidri secināt, ka priekšlikumus par iespēju izmantot/neizmantot ar grūtniecību saistītos atvaļinājumus

⁴⁴ Ministru kabineta 2020.gada 12.maijā noteikumi Nr.284 “Grozījumi Ministru kabineta 2016. gada 19. janvāra noteikumos Nr. 50 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 1.1.1. specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt Latvijas zinātnisko institūciju pētniecisko un inovatīvo kapacitāti un spēju piesaistīt ārējo finansējumu, ieguldot cilvēkresursos un infrastruktūrā" 1.1.1.2. pasākuma "Pēcdoktorantūras pētniecības atbalsts" īstenošanas noteikumi"" Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/314730-grozijumi-ministru-kabineta-2016-gada-19-janvara-noteikumos-nr-50-darbibas-programmas-izaugsme-un-nodarbinatiba-1-1-1-spezifisk...>>

⁴⁵ Noteikumu projekts "Grozījumi Ministru kabineta 2016.gada 19.janvāra noteikumos Nr.50 "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" 1.1.1.specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt Latvijas zinātnisko institūciju pētniecisko un inovatīvo kapacitāti un spēju piesaistīt ārējo finansējumu, ieguldot cilvēkresursos un infrastruktūrā" 1.1.1.2.pasākuma "Pēcdoktorantūras pētniecības atbalsts" īstenošanas noteikumi"". Anotācija. Pieejams: <<https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40486717>>

sniedz LZP. Līdz ar to, veidojas trijstūrveida nodarbinātības attiecības – darbinieks, darba devējs un programmas finansējuma saņēmējs (LZP). Darba devējs konkrētajā situācijā tikai formāli veic darbības, kas nepieciešamas, lai darbinieks varētu doties atvaļinājumā, tomēr galvenos lēmumus un priekšlikumus par šo tiesību izmantošanu pieņem LZP. Līdz ar to tiesībsarga ieskatā LZP nevar pārnest atbildību par BKA izmantošanu uz darba devēju.

[6.2] Saskaņā ar Darba likuma 156.panta pirmo daļu ikvienam darbiniekam ir tiesības uz BKA sakarā ar bērna dzimšanu vai adopciju. Tātad BKA var saņemt gan bērna tēvs, gan bērna māte. Tomēr saskaņā ar Valsts Sociālās apdrošināšanas aģentūras datiem 2021.gadā vecāku pabalstu saņēma vidēji 20 274 cilvēku mēnesī, tostarp 16 874 sievietes un 3401 vīrietis. Taču, ņemot vērā, ka šo pabalstu saņēmēju skaitā ir arī strādājoši vecāki (621 sieviete un 2216 vīrietis), var secināt, ka lielākā daļa vīriešu, kuri saņem bērna kopšanas pabalstu, BKA faktiski neizmanto.”⁴⁶

Līdz ar to, lai arī teorētiski tiesības izmantot BKA ir abiem dzimumiem un attiecīgi sarežģījumi, kas rodas līdzsvarojot darba – privātās dzīves BKA vai pēc atgriešanās no tā, var skart abus dzimumus, tomēr, ņemot vērā, faktisko situāciju Latvijā, kur lielākoties tieši sievietes skar sekas, kas iestājas BKA dēļ, ja konkrētās situācijas ietvaros tiek konstatēts pārkāpums, tad tas būtu kvalificējams kā netiešās diskriminācijas aizlieguma pārkāpums dzimuma dēļ.

[6.3] Darba likuma 156.panta pirmais teikums noteic, ka BKA tiek piešķirts pēc darbinieka pieprasījuma. Tādējādi darbinieks ir persona, kas izvēlas BKA ilgumu, tā sākšanās un beigu datumu. Pēc respondensu, Iesniedzējas sniegtās informācijas un tiesībsarga rīcībā esošajiem dokumentiem var secināt, ka PostDoc Latvia programmas ietvaros BKA ilgumu un to, vai sieviete- zinātniece vispār var pretendēt uz BKA, noteic LZP. Noteikumu Nr.50 12.-19.punkts noteic LZP funkcijas PostDoc Latvia ietvaros. Neviena no minētajām funkcijām nedod tiesības LZP noteikt sieviešu – zinātnieču BKA ilgumu. **Līdz ar to tiesībsargs secina, ka LZP, būtiski ietekmējot BKA ilgumu, pārkāpj savas kompetences ietvarus.**

[6.4] BKA ilgums nepārsniedz 1,5 gadus periodā līdz dienai, kad bērns sasniedz astoņu gadu vecumu. To var izņemt pa daļām vai uz pilnu laiku.⁴⁷ BKA ir cieši saistīts ar vecāku pabalstu, kurš tiek izmaksāts līdz bērna viena vai pusotra gada vecumam.⁴⁸ Vecāku pabalsts tiek samazināts, ja vecāku pabalsta saņēmējs neatrodas BKA un ir nodarbināts.⁴⁹

Līdz ar to bērna vecāks nezaudē tiesības uz BKA, pat ja bērns pārsniedz 1,5 gada vecumu. Tomēr bērna vecāks var zaudēt tiesības uz vecāku pabalstu pilnā apjomā, ja bērns ir vecāks par pusotra gadu, un bērna vecāks nav izņēmis BKA un pretendējis uz vecāku pabalstu. **Tādējādi LZP, netieši nosakot īsāku BKA ilgumu, rada zaudējumus sievietēm – zinātniecēm.**

⁴⁶ Bērna kopšanas atvaļinājums. Kādas izmaiņas gaidāmas augustā? Lieģe-Doležko A., 2022.gada 17.maijs. Pieejams: <<https://www.santa.lv/raksts/mansmazais/berna-kopsanas-atvalinajums.-kadas-izmainas-gaidamas-augusta-50181/>>

⁴⁷ Darba likums. Pieņemts 20.06.2001, stājas spēkā 01.06.2002., 156.pants. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/26019-darba-likums>>

⁴⁸ Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra. Vecāku pabalsts. Pieejams: <<https://www.vsa.gov.lv/lv/pakalpojumi/vecaku-pabalsts>>

⁴⁹ Likuma “Par maternitātes un slimības apdrošināšanu.” Pieņemts 06.11.1995, stājas spēkā 01.01.1997. 10.⁶ trešā daļa. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/id/38051-par-maternitates-un-slimibas-apdrosinasanu>>

[7] Ņemot vērā, ka Regulas Nr.1303/2013 65.pants un 7.pants var radīt kolīziju, jo ar grūtniecību saistītie atvaļinājumi var pārsniegt Regulas Nr.1303/2013 65.pantā norādīto termiņu, bija nepieciešams izvērtēt, kādus risinājumus ieteic atbildīgās institūcijas Latvijā un kādus risinājumus ieteic Eiropas Komisija.

[7.1] LZP konkrētajā situācijā ieteica četrus risinājumus:

a) nepagarināt projektu. Tiesībsargs norāda, ka faktiski tas nozīmē darba tiesisko attiecību izbeigšanu grūtniecības dēļ, kas ir tiešā diskriminācija dzimuma dēļ. Arī aptaujā citai respondentei tika izteikts identisks priekšlikums. Līdz ar to var secināt, ka šāds risinājums ir piedāvāts vairākkārt.

b) aizvietot ar citu zinātnieku. Tiesībsargs vērš uzmanību, ka PostDoc Latvia ir individuāls atbalsts konkrēta zinātnieka kvalifikācijas celšanai. Aizvietošana šādā gadījumā nav iespējama. Aizvietošana būtu iespējama, ja PostDoc Latvia būtu konkrētai zinātnieku komandai piešķirts grants.

c) sasniegt rezultātu īsākā termiņā, attiecīgi samazinot samaksu par nostrādāto laiku. Tiesībsargs norāda, ka aptaujā vairākkārt tika norādīts uz minēto priekšlikumu. Līdz ar to uzskatāms, ka tas tiek ieteikts sistemātiski. Tiesībsargs vērš uzmanību, ka šāds risinājums rada nevajadzīgu stresu zinātniecei – grūtniecei un var negatīvi ietekmēt grūtniecību, turklāt ir uzskatāms par negatīvu situācijas radīšanu grūtniecības dēļ, kas ir tiešs diskriminācijas pārkāpums dzimuma dēļ.

d) saņemt atlīdzību tikai par faktiski nostrādāto laiku, ja iepriekš sasniegtie rezultāti ir atbilstoši plānotajam. Tiesībsargs norāda, ka arī šis priekšlikums nav vērsts uz labvēlīgu attieksmi pret zinātnieci – grūtnieci, jo nedod iespēju sasniegt mērķi – celt kvalifikāciju.

Aptaujā būtiski neizcēlās neviens cits risinājums, ko LZP būtu ieteikusi kādai citai zinātniecei – grūtniecei. Kopumā var secināt, ka visi ieteiktie risinājumi ir vērsti vienīgi uz projekta savlaicīgu pabeigšanu, nevis darba un privātās dzīves (dzimuma līdztiesības principa) balansa ievērošanu, kā to noteic Regulas 1303/2013 7.pants.

[7.2] Eiropas Komisijas priekšlikumus (šī atzinuma 2.6. un 2.7.punkts) nenorādīja neviena no nacionālajām institūcijām. Tiesībsargs vērš uzmanību, ka Eiropas Komisijas priekšlikumi izriet no Komisijas paziņojuma “Vadlīnijas par to darbības programmu slēgšanu, kuras pieņemtas atbalsta saņemšanai no Eiropas Reģionālās attīstības fonda, Eiropas Sociālā fonda, Kohēzijas fonda un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonda (2014-2020.gada perioda)” (turpmāk – Vadlīnijas).⁵⁰ Tiesībsarga rīcībā nav informācijas, ka LZP būtu centusies grozīt PostDoc Latvia programmu atbilstoši Vadlīniju 3.nodaļai. Tāpat tiesībsargs nevar secināt, ka LZP būtu centusies nodrošināt ar grūtniecību saistīto atvaļinājumu ievērošanu, finansējot pētniecības projektus no nacionālā budžeta.

Līdz ar to var secināt, ka nacionālā līmenī LZP ir devusi priekšroku Regulas Nr.1303/2013 65. panta ievērošanai, nevis Regulas Nr.1303/2013 7. panta un 65. panta sabalansēšanai. Tādējādi tiesībsargs konstatē, ka LZP nav ievērojusi dzimumu līdztiesības principu, kas attiecas uz zinātniecēm – grūtniecēm saskaņā ar Regulas Nr.1303/2013 7. pantu.

⁵⁰ Komisijas paziņojums “Vadlīnijas par to darbības programmu slēgšanu, kuras pieņemtas atbalsta saņemšanai no Eiropas Reģionālās attīstības fonda, Eiropas Sociālā fonda, Kohēzijas fonda un Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonda 2014.-2020.gada periodā.” (2021/C 417/01). 14.10.2021, Pieejams: < [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021XC1014\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021XC1014(01)&from=EN)>

[8] Saskaņā ar šī atzinuma 2.9. punktā norādīto var secināt, ka praktiski nevienai no respondentēm nav pozitīvas pieredzes ar grūtniecību saistīto atvaļinājumu izmantošanā PostDoc Latvia ietvaros, t.i., pirmkārt, lēmumu par iespēju izmantot ar grūtniecību saistītos atvaļinājumus pieņem nevis sieviete- zinātniece, kas ir grūtniecības stāvoklī, bet gan netieši VIAA/LZP; otrkārt, BKA atvaļinājumu ir iespējams izmantot samazinātā apmērā, ja vispār ir iespējams izmantot. Treškārt, pat ja ir iespēja izmantot ar grūtniecību saistīto atvaļinājumu, grūtniecība var būt iemesls, lai tiktu izteikti priekšlikumi par atteikšanos no grantu, t.i., darba zaudēšana.

Līdz ar to tiesībsargs secina, ka grūtniecība nostāda sievietes – zinātnieces sliktākā situācijā attiecībā uz BKA izmantošanu. Tādējādi tiesībsargs konstatē netiešās diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu dzimuma dēļ, liedzot sievietei – zinātniecei izmantot BKA atbilstoši Darba likumā noteiktajam.

Ir īpaši uzsverams, ka šīs lietas ietvaros tiesībsargs ieguva informāciju no visām institūcijām, kas ir Latvijā ir iesaistītas ES fondu dalītās vadības kontekstā. Iesaistītās institūcijas regulāri savās atbildes vēstulēs norādīja, ka atbilde ir saskaņota ar citām institūcijām vai arī atbildē kā papildus adresāti tika norādītas citas iesaistītās institūcijas. Turklāt atsevišķos gadījumos institūcijas sniedza identiskas atbildes. Līdz ar to var secināt, ka FM, IZM, LZP (VIAA) atbalsta VIAA norādīto situācijas risinājumu grūtniecības gadījumos. Turklāt neviena no iesaistītajām institūcijām neieteica tādus risinājumus kā Eiropas Komisija, kā arī neuzskatīja par nepieciešamu norādīt Eiropas Komisijai uz iespējamu problēmātiku izmantot ar grūtniecību saistītos atvaļinājumus.

Līdz ar to tiesībsargs konstatē, ka šādi risinājumi sieviešu - zinātnieču grūtniecības gadījumā ir sistēmiski.

Tādējādi tiesībsargs konstatē sistēmisku, netiešu diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu dzimuma dēļ FM, IZM un LZP darbībās, liedzot sievietēm – zinātniecēm grūtniecības gadījumā izmantot BKA atbilstoši nacionālajam normatīvajam regulējumam.

[9] Šīs lietas ietvaros galvenais fokuss tika virzīts uz iespēju saņemt BKA. Tomēr no lietas materiāliem un aptaujas ir iespējams secināt, ka apgrūtinājumi rodas jau izmantojot grūtniecības un maternitātes atvaļinājumu.

[9.1] Kā iepriekš norādīts, tad par tiešu diskriminācijas aizlieguma pārkāpuma dzimuma dēļ tiek uzskatītas situācijas, kad pret darbinieci – grūtnieci izturas sliktāk grūtniecības dēļ. Konkrētās lietas ietvaros Iesniedzēja norādīja uz ierobežotajām iespējām izmantot grūtniecības un maternitātes atvaļinājumus. Iesniedzēja iesniegumā LU uzsvēra Darba likumā 37.pantā noteikto īpašo aizliegumu darba devējam nodarbināt darbinieci grūtnieci, lai varētu saņemt atvaļinājumu no darba (šī atzinuma 2.5.3.punkts).

Tiesībsargs norāda, ka tikai tāpēc, ka Iesniedzēja ir uzrakstījusi iesniegumu, ar kuru atsakās no ar grūtniecības saistītu atvaļinājumu izmantošanas, konkrētās lietas kontekstā, tas atbildību nepārnes uz Iesniedzēju un neatbrīvo darba devēju un VIAA/LZP no pienākuma nodrošināt iespēju izmantot ar grūtniecību saistītos atvaļinājumus. Iesniedzēja ir uzstājusi uz minimālā atvaļinājuma izmantošanu, ko paredz Darba likums. Ņemot vērā citu respondenšu sniegtās atbildes un identisku pieredzi, kā arī Iesniedzējas iepriekšēju saraksti ar VIAA, var secināt, ka VIAA/LZP rada situāciju, kas nepieļauj pilnvērtīgi izmantot arī grūtniecības un maternitātes atvaļinājumus.

Turklāt ir īpaši uzsverams, ka LU pati atzina, ka maternitātes un dzemdību atvaļinājuma laiks tiek ieskaitīts projektā, un sievietei netiek faktiski piešķirts atvaļinājums, ja vien par to atsevišķi nevienojas. Tādējādi LU ir atzinusi, ka nenodrošina grūtniecības un maternitātes atvaļinājumu piešķiršanu, līdz ar to papildus informācija no LU nav nepieciešama.

Līdz ar to tiesībsargs konstatē sistēmisku, tiešās diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu dzimuma dēļ atbildīgo institūciju – LZP un LU- darbībās, liedzot zinātniecēm – grūtniecēm izmantot dzemdību un maternitātes atvaļinājumu.

[9.2] Papildus tiesībsargs vērs uzmanību, ka Iesniedzēja norādīja, ka strādāja grūtniecības un maternitātes atvaļinājuma laikā, līdzīgu informāciju ir sniegusi arī cita respondente. Savukārt LU ir atzinusi, ka grūtniecības un maternitātes atvaļinājums tiek ieskaitīts projekta laika posmā. Ir nepieciešams norādīt, ka valsts, nevis darba devējs, maksā darbiniecei – grūtniecei par grūtniecības un maternitātes atvaļinājuma laiku. Līdz ar to nav skaidrs, kā tiek izmantots no ES fondiem saņemtais finansējums, kas ir domāts zinātnieku atlīdzībai, ja vairāku mēnešu garumā sieviete - zinātniece strādā bez atlīdzības.

Tāpat šī atzinuma 2.9.punktā ir norādīts, ja sieviete – zinātniece grūtniecības dēļ pagarina projekta laiku, tad ir radusies situācija, ka vairākus mēnešus zinātniecei nākas strādāt bez atlīdzības. Tiesībsargs vērs uzmanību, ka normatīvais regulējums neparedz darba attiecības, kurās netiek saņemta atlīdzība. Šāda veida attiecības paredz Brīvprātīgā darba likums. Tiesībsarga rīcībā nav informācijas, ka kāda zinātniece būtu noslēgusi brīvprātīgā darba līgumu.

Līdz ar to tiesībsargs rosina Valsts kontroli izvērtēt iespēju noskaidrot, kā tiek izmantots zinātnieču atlīdzībai domātais finansējums laikā, kad zinātniece formāli atrodas dzemdību un maternitātes atvaļinājumā, bet faktiski veic darbu ES finansēta projekta ietvaros.

[10] Tiesībsargs vērs uzmanību, ka lietas izskatīšanas gaitā tiesībsargs vairākkārt atbildīgajām institūcijām norādīja uz Maria Curie programmu, ko īsteno Eiropas Komisija un kuras ietvaros zinātniecēm – grūtniecēm netiek likti šķēršļi darba un privātās dzīves balansam.

Lai arī Eiropas Komisija ir norādījusi uz vairākiem veidiem, kā risināt konkrēto situācijā nacionālā līmenī, tiesībsarga ieskatā ir nepieciešams papildināt Vadlīnijas ar nosacījumu, ka projektu vai programmu var pagarināt uz nākamo budžeta plānošanas periodu, ja tas ir saistāms ar atvaļinājumiem grūtniecības dēļ. Tiesībsargs norāda, ka minēto ierosinājumu ES līmenī var īstenot Latvijas atbildīgās institūcijas.

Tiesībsarga secinājumi:

a) tiesībsargs konstatē **sistēmisku** netiešās diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu dzimuma dēļ FM, IZM un LZP darbībās, liedzot sievietēm – zinātniecēm izmantot ar BKA atbilstoši nacionālajam normatīvajam regulējumam.

b) tiesībsargs konstatē **sistēmisku** tiešās diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu dzimuma dēļ LZP un LU darbībās, liedzot sievietēm – zinātniecēm izmantot grūtniecības un maternitātes atvaļinājumu atbilstoši nacionālajam normatīvajam regulējumam.

Līdz ar to tiesībsargs, pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 25.panta otro un trešo daļu, pabeidz pārbaudes lietu Nr.2022-55-26D ar šādām rekomendācijām:

a) LU un LZP nekavējoties pārtraukt diskriminējošo praksi, liedzot sievietēm – zinātniecēm izmantot grūtniecības, maternitātes un BKA atbilstoši nacionālajam normatīvajam regulējumam;

b) FM kā vadošajai iestādei nodrošināt, ka normatīvajā regulējumā tiek iekļauti Eiropas Komisijas priekšlikumi par darba un privātās dzīves balansu, ja jaunā budžeta 2021.-2027.plānošanas periodā tiek turpināta PostDoc Latvia vai cita līdzīga jaunos zinātniekus atbalstoša programma. Tiesībsargs vērs uzmanību, ka šo priekšlikumu iekļaušana normatīvajā regulējumā nevar pasliktināt sieviešu- zinātnieču iespējas saņemt ES finansējumu.

c) Ja FM neapmierina Eiropas Komisijas priekšlikums segt izmaksas no nacionālā finansējuma, ja zinātniece izmanto ar grūtniecību saistītos atvaļinājumus, tad FM jārod risinājums ES līmenī, lai nodrošinātu darba – privātās dzīves balansu.

d) Tiesībsargs aicina Valsts kontroli izskatīt iespēju veikt neatkarīgu auditu par to, kā Latvijā tiek izmantots finansējums, ja zinātniece – grūtniece atrodas grūtniecības vai maternitātes atvaļinājumā (maksā valsts), bet praktiski veic darbu projekta ietvaros.

Tiesībsargs aicina FM sniegt informāciju par rekomendāciju izpildi līdz **šī gada 30. jūlijam**.

Pielikumā:

- 1) Eiropas Komisāres komisāres līdztiesības jautājumos H.Dalli 2023.gada 25.februāra vēstule.
- 2) Eiropas Komisijas (DG Regio) 2022.gada 12.aprīļa atbilde uz Eiropas Ombuda informācijas pieprasījumu (Q2/2022/MHZ).

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu